

УДК 378-057.87-044.347:37.013

КУХТА М. І.
ШУКАЛЬ А. П.
Ужгородський національний університет, Україна

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність професійної адаптації студентів як майбутніх фахівців зумовлена жорсткою конкуренцією на сучасному ринку праці. Перед молодого людиною постає нагальне завдання за оптимальний проміжок часу не тільки продемонструвати готовність до виконання функціональних обов'язків, але й навчитися взаємодіяти з колективом, долати психологічні бар'єри і складнощі виробничого характеру, оскільки професія загалом – це не тільки рівень теоретичної і практичної підготовки

студента, але й засоби реалізації професійних знань та умінь в конкретних умовах обраної сфери діяльності.

Професійна адаптація як багаторівневий феномен досліджується різними науковими галузями. В даній публікації розглядаємо її крізь призму професійної педагогіки і керуємося визначеннями О. Шиян (професійна адаптація – процес інтеграції в професію, оволодіння майстерністю використання професійних знань, умінь, навичок в конкретних ситуаціях[6, с.104]) і А. Мороз (професійна адаптація випускника педагогічного вузу являє собою складний динамічний процес повного освоєння професії й оволодіння педагогічною майстерністю на основі сукупності раніше набутих і постійно доповнюваних знань, навичок[5, с.3]).

Професійна адаптація студентів у період навчання у вищому закладі освіти умовно поділяється на об'єктивну і суб'єктивну частини. Сама професія – це завжди об'єктивна реальність. Однак вибір професії зазвичай має суб'єктивний характер, тому що це своєрідний прогноз на майбутнє, який не завжди усвідомлюється абітурієнтом і тим більше не завжди спирається на реальне підґрунтя. Сфера діяльності може видатися молодій людині привабливою за зовнішніми атрибутами, відтак виконання професійних функцій розчаровує студента вже на етапі проходження практики. На думку фахівців, відповідність об'єктивних і суб'єктивних моментів професійної адаптації залежить від того, наскільки займана посада відповідає соціально-професійній орієнтації особи, тобто спрямованості особистості, домінувальній мотивації, потребам професійної самореалізації [2].

Загальновідомо, що професійна адаптація, як і всі її види, відбувається в різних формах. Найчастіше дослідники аналізують активну і реактивну форми адаптації. При активній фахівець наполегливо шукає шляхи виходу зі складних виробничих ситуацій, долає труднощі і змінює середовище діяльності. При реактивній формі адаптації середовище домінує над молодим фахівцем, спонукаючи його до зміни стилю поведінки [3]. Вважаємо, що легше і швидше адаптуються ті фахівці, які самостійно й адекватно оцінюють професійне середовище, враховують його специфіку і визначають власну лінію поведінки для відчуття особистої гармонії та забезпечення комфорту оточенню.

Вже на етапі навчання в педагогічному навчальному закладі студент повинен зрозуміти, що в професії вчителя, як і в будь-якій іншій, на початковому етапі його очікують суперечності, спричинені, як правило, неспівпадінням теорії і реальної практичної діяльності, здатністю одержаних у виші знань застаріти до того, як завершується цикл університетської підготовки тощо. Назвемо декілька типових для педагогічного середовища суперечностей:

- а) між рівнем професійної компетентності і функціональними обов'язками;
- б) між особистими цінностями, мотивацією і змістом професійної діяльності;
- в) між спрямованістю особистості «на себе» і «на справу»;
- г) між браком педагогічного досвіду і складністю педагогічної діяльності.

Для мінімізації розриву між суперечностями студентів варто ознайомити з критеріями високого й низького рівнів адаптивності. Високий рівень характеризується відсутністю страху, напруженості, невпевненості в професійній діяльності; відведенням резерву часу для подолання можливого розриву між

університетською підготовкою і новими знаннями й уміннями, які потребуються; співвіднесенням кваліфікаційних і посадових вимог із власними адаптаційними можливостями на початковому етапі діяльності; визначенням перспектив професійного росту [4]. Низький рівень адаптивності характеризується повільним опануванням функціональних обов'язків і невдоволенням результатами власної діяльності. Низький або занижений рівень адаптивних можливостей молодого вчителя, на відміну від високого, частіше провокує виникнення кризових ситуацій педагогічної діяльності, до яких у більшості фахівців негативне ставлення і страх. Однак досвідчені педагоги мають іншу думку: кризові ситуації варто навчитися сприймати й розв'язувати конструктивно. До прикладу, Е. Зеєр стверджує, що кризові ситуації – це рушійна сила професійного розвитку людини [1]. Ми з ним цілком погоджуємося, тому що пошук виходу з кризової ситуації веде молодого фахівця до реального співвіднесення власних потреб і можливостей, усвідомлення слабких і сильних сторін професійної підготовки, усунення прогалин у знаннях і вміннях, коригування особистісних якостей і рис характеру тощо. Вчений виокремив три фази перебігу кризи професійного розвитку. На передкритичній фазі проблема не завжди усвідомлюється, але на робочому місці є прояви дратівливості, психологічного дискомфорту, невдоволення колективом, керівником, оплатою праці. На другій – критичній фазі – невдоволеність усвідомлюється, що веде до пошуку варіантів зміни ситуації і подальшої професійної діяльності. Посткритична фаза передбачає конструктивне, деструктивне або професійно нейтральне розв'язання назрілих проблем [1].

Крім того, в кожній професії людина може набувати поведінкових деструкцій, які молодий фахівець, наслідуючи досвідчених, сприймає як ідеальні. Наприклад, надмірна вимогливість і навіть агресія вчителя сприймається як засіб «залізної дисципліни», що забезпечує високий рівень успішності учнів, педагогічний догматизм – за високий рівень методичної вимогливості, авторитарність і домінуючість як узвичаєні форми навчального спілкування.

У процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін студентів слід орієнтувати на типові професійні деструкції, характерні для педагогічної діяльності: педагогічна агресія, демонстративність, дидактичність, догматизм, домінуючість, педагогічна індиферентність, консерватизм, рольовий експансіонізм, соціальне лицемірство, поведінковий трансфер. Результати діагностичного дослідження, яким було охоплено 148 учителів-предметників і класоводів двох загальноосвітніх шкіл м. Ужгорода і чотирьох Іршавського району (досвід педагогічної діяльності більше 10 років), були для нас очікуваними, але дещо несподіваними. Більшість педагогів прояви деструкцій не засуджує, а сприймає як цілком достойні засоби досягнення результативності педагогічної діяльності (близько 73 %), частково виправдовуючи поокремі з них труднощами професії, педагогічною недбалістю батьків, завищеними вимогами до навчальних досягнень учнів. Варто зазначити, що вчителі сільських шкіл порівняно з міськими проявляють більшу дидактичність, догматизм, консерватизм, рольовий експансіонізм. Учителі обласного центру більш гнучкі у взаємодії з учнями, однак тут зашкалює демонстративність і педагогічна агресія. Погоджуючись із думкою вчителів про складні умови педагогічної діяльності,

водночас вказуємо шляхи подолання зазначених деструкцій: діагностика професійних деформацій і пошук індивідуальних шляхів їх подолання; підвищення соціально-педагогічної компетентності і аутокомпетентності; тренінги особистісного і професійного росту; оволодіння прийомами саморегуляції емоційно-вольової сфери; самокорекція професійних деформацій на основі їх усвідомлення через діагностику.

Список використаних джерел

1. Зеер Е. Ф. Психология профессионального развития /Е. Ф. Зеер.–М.: Академия, 2006. – 240 с.
2. Каземіренко В. П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молоді людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 6. – С.76 – 78.
3. Малинович Л. Адаптація молоді до професійної діяльності // business-teritory.com
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
5. Мороз А. Г. Адаптация молодого учителя / А. Г. Мороз. – К., 1990. – 52 с.
6. Шиян О. А. Послеуниверситетский тренинг учителей в США: новые ориентиры //Педагогика. – 1996. – №1. – С.104 – 108.